

THE IMPACT OF POPULATION MIGRATION ON SOCIO-ECONOMIC PROCESSES IN THE REGIONS OF THE FERGANA VALLEY IN 1946–1970

Behzod Bakhtiyorovich Abbasov

PhD, Associate Professor of Namangan State University

E-mail: hitman_7707@mail.ru

Namangan, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: migration, Fergana Valley, industrialization, urbanization, demography, labor resources, socio-economic development.

Received: 22.02.26

Accepted: 23.02.26

Published: 24.02.26

Abstract: This article provides a historical and statistical analysis of the impact of population migration on the socio-economic development of the regions of the Fergana Valley in 1946–1970. It examines the territorial redistribution of labor resources, changes in the demographic structure, and the development of social infrastructure in the context of post-war economic recovery, industrialization, and urbanization. The results of the study show that migration was an important factor in ensuring industrialization, but at the same time it created additional pressure on infrastructure and demographic balance.

1946–1970 YILLARDA FARG‘ONA VODIYSI VILOYATLARIDA IJTIMOYIY- IQTISODIY JARAYONLARDA AHOLI MIGRATSIYASINING TA’SIRI

Behzod Baxtiyorovich Abbasov

Namangan davlat universiteti dotsenti, PhD

E-mail: hitman_7707@mail.ru

Namangan, O‘zbekiston

MAQOLA HAQIDA

Kalit so‘zlar: migratsiya, Farg‘ona vodiysi, industrializatsiya, urbanizatsiya, demografiya, mehnat resurslari, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish.

Annotatsiya: Ushbu maqolada 1946–1970 yillarda Farg‘ona vodiysi viloyatlarida aholi migratsiyasi jarayonlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ta’siri tarixiy-statistik jihatdan tahlil qilinadi. Urushdan keyingi iqtisodiy tiklanish, sanoatlashuv va urbanizatsiya sharoitida mehnat resurslarining

hududiy qayta taqsimlanishi, demografik tarkibdagi o'zgarishlar hamda ijtimoiy infratuzilmaning rivojlanish jarayonlari o'rganilgan. Tadqiqot natijalari migratsiya sanoatlashuvni ta'minlovchi muhim omil bo'lganini, biroq infratuzilmaga va demografik muvozanatga qo'shimcha bosim keltirib chiqarganini ko'rsatadi.

ВЛИЯНИЕ МИГРАЦИИ НАСЕЛЕНИЯ НА СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В ОБЛАСТЯХ ФЕРГАНСКОЙ ДОЛИНЫ В 1946–1970 ГОДАХ

Бехзод Бахтиёрович Аббасов

Доцент

Наманганского государственного университета, PhD

E-mail: hitman_7707@mail.ru

Наманган, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: миграция, Ферганская долина, индустриализация, урбанизация, демография, трудовые ресурсы, социально-экономическое развитие.

Аннотация: В данной статье на основе историко-статистического анализа рассматривается влияние миграционных процессов населения на социально-экономическое развитие областей Ферганской долины в 1946–1970 годах. Исследуются территориальное перераспределение трудовых ресурсов, изменения в демографической структуре, а также развитие социальной инфраструктуры в условиях послевоенного экономического восстановления, индустриализации и урбанизации. Результаты исследования показывают, что миграция стала важным фактором обеспечения индустриализации, однако одновременно создала дополнительную нагрузку на инфраструктуру и демографическое равновесие.

Kirish. XX asrning ikkinchi yarmi sobiq Ittifoq hududlarida, jumladan, O'zbekistonning muhim iqtisodiy rayonlaridan biri bo'lgan Farg'ona vodiysida tub ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar bilan xarakterlanadi. Ikkinchi jahon urushidan keyingi davrda xalq xo'jaligini tiklash, yangi sanoat tarmoqlarini barpo etish, mavjud ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish hamda transport va kommunikatsiya tizimini rivojlantirish zarurati mehnat resurslarini hududlararo qayta

taqsimlashni taqozo etdi. Bu jarayonda aholi migratsiyasi iqtisodiy rivojlanishning muhim omillaridan biri sifatida namoyon bo'ldi.

Farg'ona vodiysi tabiiy-geografik sharoiti, zich aholi joylashuvi, qishloq xo'jaligi va sanoat salohiyati bilan respublikaning yetakchi hududlaridan biri hisoblangan. Mazkur hududda neftni qayta ishlash, kimyo, to'qimachilik, mashinasozlik va qurilish sanoatining rivojlanishi ko'plab ishchi kuchiga bo'lgan talabni yuzaga keltirdi. Natijada ichki migratsiya jarayonlari faollashib, mehnat resurslarining qishloq joylardan shahar markazlariga hamda boshqa hududlardan vodiyning sanoatlashayotgan viloyatlariga ko'chib kelishi kuzatildi. Bu esa, o'z navbatida, urbanizatsiya jarayonlarining jadallashuviga, demografik tarkibning o'zgarishiga hamda ijtimoiy infratuzilmaning kengayishiga olib keldi.

Shu bilan birga, migratsiya jarayonlari faqat iqtisodiy rivojlanish bilan cheklanib qolmay, balki hududning ijtimoiy-demografik muhitiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Aholi sonining o'sishi, milliy tarkibning xilma-xillashuvi, yangi turmush tarzi va madaniy muhitning shakllanishi ijtimoiy jarayonlarning murakkablashuviga sabab bo'ldi. Bu holat esa migratsiyaning ijobiy va salbiy jihatlarini kompleks o'rganishni, uning hududiy rivojlanish bilan o'zaro bog'liqligini ilmiy asosda tahlil qilishni talab etadi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, tarixiy tajriba asosida aholi migratsiyasining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga ta'sirini tahlil qilish bugungi kunda ham muhim ahamiyatga ega. Chunki hozirgi globallashuv sharoitida mehnat migratsiyasi, urbanizatsiya va hududiy rivojlanish masalalari davlat ijtimoiy-iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib qolmoqda. O'tmishdagi migratsiya jarayonlarini o'rganish esa mehnat resurslaridan oqilona foydalanish, hududlararo demografik muvozanatni ta'minlash va ijtimoiy infratuzilmani rejalashtirishda muhim ilmiy-amaliy xulosalar chiqarish imkonini beradi.

Adabiyotlar tahlili va metodlar. XX asrning ikkinchi yarmi O'zbekiston tarixida tub ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar davri sifatida namoyon bo'ladi. Xususan, 1946–1970 yillar Farg'ona vodiysi viloyatlarida sanoatlashuv, qishloq xo'jaligini ixtisoslashtirish va urbanizatsiya jarayonlari jadallashgan bosqich hisoblanadi.

Ikkinchi jahon urushidan keyin iqtisodiyotni tiklash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi. Sanoat korxonalarini qayta ishga tushirish, yangi ishlab chiqarish quvvatlarini barpo etish va transport-kommunikatsiya tarmoqlarini kengaytirish mehnat resurslariga bo'lgan talabni oshirdi [1.45].

Mazkur sharoitda migratsiya iqtisodiy rivojlanishning muhim mexanizmlaridan biri sifatida namoyon bo'ldi. 1946–1950 yillarda ichki migratsiya kuchayib, qishloq aholisining muayyan

qismi sanoat markazlariga yo'naltirildi, boshqa respublikalardan esa malakali mutaxassislar jalb qilindi [2.112].

Tadqiqot jarayonida O'zbekiston SSR Davlat statistika boshqarmasining rasmiy statistik to'plamlari, aholi ro'yxatlari materiallari hamda mavzuga oid ilmiy adabiyotlardan keng foydalanildi [3.78; 4.203].

Metodologik asos sifatida:

Tarixiy-xronologik usul – migratsiya jarayonlarining bosqichma-bosqich rivojlanishini aniqlash;

Statistik tahlil – shahar va qishloq aholisi ulushi, mehnat resurslari taqsimoti dinamikasini o'rganish;

Qiyosiy tahlil – Farg'ona, Andijon va Namangan viloyatlari ko'rsatkichlarini solishtirish;

Tizimli yondashuv – migratsiyani iqtisodiy, demografik va ijtimoiy omillar bilan bog'liq jarayon sifatida baholash qo'llanildi.

Ilmiy adabiyotlarda migratsiya iqtisodiy nomutanosiblikni bartaraf etish vositasi sifatida talqin etiladi [5.56]. 1950–1960 yillarda Farg'ona vodiysida neft-kimyo, to'qimachilik va oziq-ovqat sanoatining rivojlanishi mehnat bozoriga sezilarli ta'sir ko'rsatgan [6.144].

Muhokama va natijalar.

1. 1946–1955 yillar: iqtisodiy tiklanish va migratsiyaning faollashuvi. Urushdan keyingi davrda evakuatsiya qilingan korxonalarning bir qismi vodiy hududida faoliyatini davom ettirdi. Bu mehnat resurslariga ehtiyojni kuchaytirdi.

Migratsiya uch asosiy shaklda namoyon bo'ldi:

Qishloqdan shaharga ichki migratsiya;

Yangi o'zlashtirilgan hududlarga ko'chish;

Boshqa Respublikalardan malakali kadrlar kelishi.

Shahar aholisi o'sishi asosan migratsiya hisobiga ta'minlandi. Bu urbanizatsiya jarayonini tezlashtirdi.

2. 1956–1965 yillar: sanoatlashuv va urbanizatsiya bosqichi

Mazkur davrda sanoatni hududiy boshqarish tizimiga o'tish mehnat resurslarining harakatchanligini oshirdi. 1956–1960 yillarda yangi sanoat quvvatlari ishga tushirildi va ishchi kuchiga talab ortdi [9.52].

Migratsiyaning tarkibiy xususiyatlari:

yoshlar ulushining yuqoriligi;

ayollar mehnat faolligining ortishi;

kasb-hunar ta'limi tizimi orqali sanoatga kadrlar yo'naltirilishi.

Bu davrda urbanizatsiya jarayoni chuqurlashib, shahar infratuzilmasi kengaytirildi [10.134].

3. 1966–1970 yillar: barqarorlashuv va rejalashtirilgan migratsiya. 1966–1970 yillarda migratsiya nisbatan tartibga solingan tus oldi. Mehnat resurslari sanoat, qurilish va xizmat ko'rsatish sohalari o'rtasida rejalashtirilgan asosda taqsimlandi.

Shahar aholisi tarkibida sanoat ishchilari va xizmat ko'rsatish sohasi xodimlari ulushi ortdi. Mehnatga layoqatli yoshlar salmog'ining yuqoriligi iqtisodiy faollik darajasini oshirdi.

Biroq migratsiya quyidagi muammolarni ham yuzaga keltirdi:

turar joy tanqisligi;

ijtimoiy infratuzilmaga ortiqcha yuklama;

qishloq hududlarida demografik nomutanosiblik.

Shunday qilib, migratsiya jarayonlari ijobiy va salbiy oqibatlarga ega murakkab ijtimoiy-iqtisodiy fenomen sifatida namoyon bo'ldi.

1946–1970 yillarda Farg'ona vodiysi viloyatlarida migratsiya jarayonlari ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning muhim omili bo'ldi. Migratsiya:

sanoatlashuv jarayonini tezlashtirdi;

mehnat bozorini shakllantirdi;

urbanizatsiyani jadallashtirdi;

demografik tarkibni o'zgartirdi.

Shu bilan birga, infratuzilma yuklamasi va demografik nomutanosiblik kabi muammolarni ham yuzaga keltirdi.

1946–1970 yillarda Farg'ona vodiysi viloyatlarida aholi migratsiyasi jarayonlarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ushbu davrda migratsiya hududning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida muhim omillardan biri sifatida namoyon bo'lgan. Urushdan keyingi yillarda xalq xo'jaligini tiklash, yangi sanoat korxonalarini barpo etish va mavjud ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish zarurati mehnat resurslarining hududlararo qayta taqsimlanishini taqozo etdi. Natijada Farg'ona vodiysi sanoatlashuv jarayonlarida faol ishtirok etgan hududlardan biriga aylandi.

Migratsiya jarayonlari, avvalo, sanoat va qurilish sohasini malakali hamda yarim malakali ishchi kuchi bilan ta'minlashga xizmat qildi. Bu esa yangi ishlab chiqarish tarmoqlarining shakllanishi, shaharlarning kengayishi va urbanizatsiya darajasining oshishiga olib keldi. Shuningdek, transport, uy-joy qurilishi, sog'liqni saqlash va ta'lim kabi ijtimoiy infratuzilma

tarmoqlarining rivojlanishiga ham turtki bo'ldi. Demak, migratsiya iqtisodiy o'sishning muhim harakatlantiruvchi kuchi sifatida namoyon bo'ldi.

Biroq migratsiya jarayonlarining ijobiy jihatlari bilan bir qatorda, ayrim muammoli holatlar ham yuzaga kelgan. Aholining tez sur'atlarda ko'payishi uy-joy ta'minoti, kommunal xizmatlar, oziq-ovqat va ijtimoiy xizmatlar tizimiga qo'shimcha bosimni keltirib chiqardi. Shuningdek, qishloq hududlaridan mehnatga layoqatli aholi qatlamining ko'chib ketishi agrar sohada mehnat resurslari taqchilligiga sabab bo'ldi hamda hududlararo demografik nomutanosiblikni yuzaga keltirdi.

Tadqiqot natijalari migratsiya jarayonlarini kompleks tarixiy tahlil qilish zamonaviy hududiy rivojlanish strategiyalarini ishlab chiqishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qilishini ko'rsatadi.

Xulosa. Migratsiya jarayonlari Farg'ona vodiysi viloyatlarining demografik tarkibiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatgan. Aholining milliy, yosh va kasbiy tarkibidagi o'zgarishlar yangi ijtimoiy muhitni shakllantirib, madaniy va maishiy turmush tarzining yangilanishiga olib keldi. Bu jarayonlar hududning iqtisodiy salohiyatini oshirish bilan birga, ijtimoiy moslashuv va infratuzilma rivojini muvofiqlashtirish zaruratini ham yuzaga chiqardi.

Umuman olganda, 1946–1970 yillarda Farg'ona vodiysi viloyatlarida aholi migratsiyasi sanoatlashuv va urbanizatsiya jarayonlarini jadallashtirgan, mehnat resurslaridan samarali foydalanish imkonini yaratgan muhim omil bo'ldi. Shu bilan birga, u hududiy rivojlanishda muvozanatni ta'minlash, ijtimoiy infratuzilmani kompleks rejalashtirish va demografik jarayonlarni tartibga solish zarurligini ham ko'rsatib berdi. Mazkur tarixiy tajriba hozirgi davrda hududiy migratsiya siyosatini ishlab chiqishda, mehnat resurslarini joylashtirish va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni rejalashtirishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi. O'zbekiston xalq xo'jaligi 1946–1958 yy. – Toshkent: O'zdavnashr, 1959.
2. O'zbekiston SSR Davlat statistika boshqarmasi. O'zbekiston SSR xalq xo'jaligi (1960 yil). – Toshkent: O'zdavnashr, 1961.
3. O'zbekiston SSR Davlat statistika boshqarmasi. O'zbekiston SSR xalq xo'jaligi (1965 yil). – Toshkent: O'zdavnashr, 1966.
4. O'zbekiston SSR Davlat statistika boshqarmasi. O'zbekiston SSR xalq xo'jaligi (1970 yil). – Toshkent: O'zdavnashr, 1971.
5. Qosimov R. O'zbekistonda industrial taraqqiyot tarixi (1946–1970). – Toshkent: Fan, 1985.

6. Ismoilov N. Farg‘ona vodiysida sanoat rivojlanishi tarixi. – Toshkent: Fan, 1990.
7. Ahmedov B. O‘zbekistonda urbanizatsiya jarayonlari. – Toshkent: Universitet, 2002.
8. Sharipov M. O‘zbekiston demografiyasi tarixi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2008.
9. Abdullaev Q. Mehnat resurslari va migratsiya muammolari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2010.
10. Rahimov T. O‘zbekistonda ijtimoiy infratuzilma rivoji tarixi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2015.
11. Hamidov S. Qishloq xo‘jaligini modernizatsiya qilish tarixi. – Toshkent: Fan, 1998.
12. O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. 6-jild. – Toshkent, 2003.